

الگوی راهبردی امنیت اقتصادی در منظومه فکری مقام معظم رهبری

جواد کیانی^۱، حمیدرضا محمدزاده مهنه^۲، داود کیانی^۳، سمیه لاریجانی^۴

چکیده

زمینه و هدف: ایجاد، حفظ و توسعه امنیت اقتصادی، مستلزم شناخت و پیاده سازی زمینه‌ها و زیرساخت‌های نظری و عملی این مفهوم بنیادین در جامعه است. این تحقیق با هدف دستیابی به الگوی راهبردی امنیت اقتصادی در منظومه فکری مقام معظم رهبری انجام گرفته است.

روش پژوهش: پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و بلحاظ ماهیت داده‌ها و نحوه گردآوری داده‌ها، کیفی با رویکرد اکتشافی تحلیل محتوا می‌باشد. ابزار جمع‌آوری داده‌ها در بخش نظری بهره‌گیری از روش اسنادی- کتابخانه‌ای و در بخش میدانی با استفاده از تکنیک تحلیل محتوا از کلیه بیانات مقام معظم رهبری در حوزه اقتصاد صورت گرفته است. جامعه آماری بصورت تمام شمار شامل کلیه بیانات مقام معظم رهبری در خصوص موضوع پژوهش بوده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با بهره‌گیری از تکنیک کدگذاری سه مرحله‌ای (پایه، محوری و گزینشی یا انتخابی) انجام گرفته است.

یافته‌های پژوهش: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد با تحلیل محتوای بیانات مقام معظم رهبری، تعداد ۳۴ شاخص اصلی، ۸ مولفه و ۵ بعد شامل "اقتدار اقتصادی"، "استقلال اقتصادی"، "اقتصاد دانش بنیان"، "اقتصاد بدون نفت" و "اقتصاد مقاومتی" که مجموعاً راهبرد توسعه امنیت اقتصادی از منظر مقام معظم رهبری را نشان می‌دهد؛ به دست آمد.

نتیجه‌گیری: با در نظر داشتن این موضوع که در شرایط فعلی کشور یکی از مهمترین دغدغه‌های مردم مسئولین ساماندهی شرایط نامناسب اقتصادی است و این موضوع نیازمند داشتن نظم و امنیت در حوزه‌های اقتصادی می‌باشد، الگوی ارائه شده در این پژوهش می‌تواند با فراهم نمودن بسترهای بومی توسعه اقتصادی و امنیت بخشی به شرایط اقتصادی کشور، نقش قابل توجهی را در این حوزه داشته باشد.

کلیدواژه‌ها: امنیت، امنیت اقتصادی، الگو، راهبرد، منظومه فکری

۳۱

دوره ۱۲، شماره ۳، پیاپی ۳۱
پاییز ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۳-۵-۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۳۱-۹-۱۴۰۳

صص: ۱۰۶-۸۱

شابا چاپی: ۵۵۹۹-۲۲۲۲

رتبه علمی

ب

بررسی سخت‌کوهی در:
JOURNALS.MSRT.IR

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران. kiani.javad2014@gmail.com

۲. دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بیرجند، ایران

۳. کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل، دانشگاه پیام نور واحد اشتهارد، تهران، ایران

۴. عضو هیئت علمی دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران

۱- مقدمه و بیان مسئله

امروزه اولویت‌های امنیتی کشورها دستخوش تحول شده و موضوعاتی نظیر فقر، بیکاری، تورم یا کیفیت خدمات عمومی، جرم و جنایت، ناهنجاری اجتماعی و اعتیاد را شامل می‌شود. تامین و تضمین امنیت اقتصادی بیش از سایر ابعاد تشکیل‌دهنده امنیت ملی در اولویت قرار گرفته و به عنوان یکی از اساسی‌ترین پیش‌نیازهای توسعه اقتصادی مطرح شده است. به عبارت دیگر یکی از چالش‌های مهم در تامین امنیت ملی کشورهای مختلف، موضوع تحقق امنیت اقتصادی و سیاست‌گذاری مناسب برای این حوزه است. در واقع، امروزه همه کشورهای جهان، مهم‌ترین گام را برای دستیابی به توسعه، امنیت اقتصادی می‌دانند تا در پناه آن، به یک نظام اقتصادی مطلوب برای ارتقای تولید، افزایش کارایی و بهره‌وری عوامل تولید و مناسب برای نوآوری دست یابند و آن‌گاه به رفاه اقتصادی که هدفی مطلوب برای هر اقتصادی است، برسند. گرچه امنیت اقتصادی در تاریخ زندگی اقتصادی بشر همواره وجود داشته و موضوع جدیدی نیست (سیف، ۱۳۸۹، ۱) و کشورهای در تمام برهه‌های زمانی نسبت به دسترسی به بازارهای خارجی، روابط تجاری مطلوب، آزادی تجارت، ثبات اقتصادی بین‌المللی و سایر منافع اقتصادی حساس بوده‌اند و سیاست‌هایی را برای دستیابی و توسعه آنها طراحی کرده و می‌کنند اما در حال حاضر و در بستر «جهانی شدن»، امنیت اقتصادی ابعاد و ویژگی‌های تازه‌ای یافته است.

یکی از مسائل و مشکلات کشور در سال‌های اخیر، مشکلات اقتصادی بوده که تأثیر زیادی بر سطح معیشت جامعه و میزان جرائم امنیتی داشته است. لذا توجه به مقوله‌ی اقتصاد، امنیت اقتصادی و راهکارهای ارتقای آن از مسائل عمده‌ای است که محققین حوزه اقتصادی به دنبال دستیابی به آنها بوده‌اند. تحقق اهداف مرتبط با تقویت امنیت اقتصادی کشور، نیازمند شناخت عمیق و دقیق ماهیت، چگونگی و چرایی امنیت اقتصادی و رابطه این موضوع با سایر مسائل مهم در کشور و سطح بین‌المللی است. در این راستا یکی از مهم‌ترین اسناد بالادستی کشور که تأکید زیادی به توجه مسئولین نظام جمهوری اسلامی به حوزه اقتصاد دارد، بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی است که محورهای توسعه و پیشرفت اقتصادی کشور، در این بیانیه مطرح شده است. در کنار این بیانیه ارزشمند، راهکارها و مسیرهای اقتصادی متعددی از طرف رهبر

معظم انقلاب اسلامی در راستای توسعه اقتصادی کشور ارائه گردیده است، که نیازمند تبیین و تحلیل در جهت پیاده‌سازی و ارائه به مسئولین نظام می‌باشد. با در نظر داشتن این موضوع و به منظور درک عمیق‌تر از مفهوم امنیت اقتصادی و تدوین راهبردهای مناسب، ابتدا به بررسی چیستی و مفهوم امنیت اقتصادی در رهیافت‌ها و رویکردهای مختلف پرداخته خواهد شد و در ادامه با در نظر داشتن این موضوع که، علی‌رغم تذکرات جدی رهبر معظم انقلاب (مد ظله العالی) در بیانات متعدد خود در خصوص اهمیت امنیت اقتصادی، تاکنون الگوی راهبردی و بومی امنیت اقتصادی در کشور ارائه نشده است، به این موضوع پرداخته خواهد شد. در پژوهش حاضر با هدف کمک به توسعه و عمق‌بخشی به حوزه مطالعاتی امنیت اقتصادی و گفتمان‌سازی تدابیر ارزشمند مقام معظم رهبری در حوزه امنیت اقتصادی در قالب ارائه الگوی راهبردی امنیت اقتصادی پرداخته شده است. لذا نگارندگان برای انجام این پژوهش با طرح سوالی تحت عنوان؛ الگوی راهبردی امنیت اقتصادی در منظومه فکری مقام معظم رهبری کدام است؟ به دنبال ارائه این الگو خواهند بود. (بیان مساله دقیق‌تر و شفاف‌تر شود. مشکل اصلی چیست که پژوهش را ضروری دانسته است؟)

۲- اهداف پژوهش

در پژوهش حاضر با هدف کمک به توسعه و عمق‌بخشی به حوزه مطالعاتی امنیت اقتصادی و گفتمان‌سازی تدابیر ارزشمند مقام معظم رهبری در حوزه امنیت اقتصادی در قالب ارائه الگوی راهبردی امنیت اقتصادی پرداخته شده است. لذا هدف از نگارش این مقاله شناسایی و ارائه الگوی راهبردی امنیت اقتصادی در منظومه فکری مقام معظم رهبری می‌باشد.

۳- پیشینه پژوهش

با بررسی و مطالعات صورت گرفته، پژوهشی که به طور دقیق، به تبیین الگوی راهبردی امنیت اقتصادی در اندیشه مقام معظم رهبری پرداخته باشد یافت نشد؛ لیکن بررسی تحقیقات انجام شده در زمینه پژوهش حاضر می‌تواند به انجام هرچه بهتر پژوهش کمک کند؛ بنابراین در ذیل به برخی از این تحقیقات می‌پردازیم:

شیرزاد و همکاران (۱۴۰۲) در مقاله‌ای تحت عنوان «الگوی اسلامی - ایرانی رویکرد اقتصادی در وضعیت اقلیمی کنونی کشور» معتقدند؛ که تلاش دولت برای مالکیت دائمی پروژه‌های صنعتی، ریشه عدم موفقیت این مهم بوده و اگر بتوان مصداق قراردادهای ساخت- بهره برداری- واگذاری را در صنایع آب و فاضلاب، برق و معادن اعمال نمود و حقوق سرمایه‌گذار و کارفرما نیز به درستی رعایت شود، امکان بهره‌برداری مناسب از ظرفیت‌های اقتصادی کشور در وضعیت اقلیمی ایران وجود دارد. الگوی موخر در حیطه معادن بوده که اکثر دغدغه‌های حقوقی، سیاسی و اقتصادی را مرتفع ساخته و از این جهت می‌تواند الگوی اصلاح حقوق اقتصادی در کشور قرار گیرد.

کمالی فرد و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان «کاشی در شاخص‌های تاب‌آوری سازمانی با رویکرد سیاست‌های اقتصاد مقاومتی ابلاغی مقام معظم رهبری» معتقدند؛ اقتصاد مقاومتی روشی برای مقابله با تحریم‌ها علیه یک منطقه یا کشور تحریم شده می‌باشد. نگارندگان در پژوهش مو صوف که یک پژوهش اکتشافی بوده به شناسایی عوامل موثر بر شاخص‌های تاب‌آوری سازمانی با رویکرد سیاست‌های اقتصاد مقاومتی ابلاغی معظمله پرداخته که ۱۰۷ شاخص در قالب سه راند دلفی در اختیار ۲۰ نفر از خبرگان دانشگاهی و اجرایی قرار گرفت و در نهایت براساس نتایج دلفی ۹ گویه در قالب ۵۰ شاخص برای تاب‌آوری استخراج شد.

پناهی و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «اعتبارسنجی الگوی حکمرانی خوب از منظر اقتصادی» به این موضوع پرداخته‌اند؛ نتایج به دست آمده، حاکی از آن است که بهبود سیاست‌های اقتصادی و شفاف‌سازی اطلاعات و اقدامات اقتصادی بر مبارزه با فساد و پاسخگویی عمومی اثر می‌گذارد. این عوامل نیز بر توسعه اقتصادی و رضایتمندی شهروندان تاثیر می‌گذارند. از این طریق می‌توان به پیامدهای اقتصادی حکمرانی خوب دست پیدا کرد. بنابراین مدیران استان آذربایجان غربی با رعایت اصول زیربنایی حکمرانی خوب می‌توانند به اهداف مرتبط با رشد و توسعه اقتصادی دست پیدا کنند.

کلیچ و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل مضامین اقتصادی بیانیه گام دوم انقلاب»، به این موضوع پرداخته‌اند. نگارندگان در این پژوهش به دنبال یافتن رهنمودهای

اقتصادی مدّنظر رهبری در بیانیه گام دوم با روش تحلیل مضمون انجام شده است براین اساس برای یافتن مولفه‌های اقتصادی بیانیه گام دوم انقلاب، ۴۳ گزاره‌ی کلیدی مرتبط باحوزه اقتصاد از متن بیانیه احصاء شد و سپس با بررسی این عبارات ۲۱ مضمون پایه به دست آمد. با دسته‌بندی مضامین پایه به ۱۰ مضمون سازمان‌دهنده و در نهایت ۴ مضمون فراگیر دست یافتیم، ارتباط با این مضامین فراگیر و سایر مضمون‌ها در قالب شبکه مضامین ترسیم شد. در بخش انتهایی نیز ۴ مضمون فراگیر دستاوردهای اقتصادی انقلاب اسلامی، پیشرفت و توسعه اقتصادی، امنیت اقتصادی و چالش‌های اقتصادی برگرفته از مفاهیم اقتصادی بیانیه مورد بحث و مذاقه قرار گرفتند.

کشد-اورز (۱۳۹۹) پژوهشی با عنوان «طراحی نظام مس-سایل اقتصاد ایران مبتنی بر تحلیل تفسیری ساختاری بیانیه گام دوم انقلاب» انجام داده است. در این پژوهش ابتدا بر اساس روش تحلیل مضمون، مجموعه مسائل اقتصادی کشور احصاء شده؛ سپس با بهره‌گیری از روش تفسیری ساختاری نظام مس-سائل اقتصاد ایران استخراج گردید. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که مسائل اقتصاد ایران دارای سه ضلع ساختاری، مدیریتی و بین‌المللی است و در شش سطح جانمایی می‌گردد. دولتی بودن اقتصاد در سطح اول، غفلت از آثار نیازمند ظرفیت‌های بهره‌برداری نشده در سطح دوم، فساد اقتصادی، نگاه به خارج نه ظرفیت‌های داخلی و بودجه‌بندی معیوب در سطح سوم، تبعیض در بهره‌مندی از منابع عمومی، وابستگی اقتصادی به نفت، بیکاری جوانان، تحریم اقتصادی، و سوءسه‌های دشمن، عدم رعایت اولویت‌بندی‌ها و عدم ثبات در سیاست - تتهای اجرایی در سطح چهارم، شکاف طبقاتی و فقر درآمدی در سطح پنجم و وجود هزینه‌های زائد در سطح ششم از نظام مسائل اقتصاد ایران جای می‌گیرد.

موسوی و لهراسبی (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «بررسی راهبردهای امنیت اقتصادی ایران با رویکرد اقتصاد مقاومتی و اهداف سند چشم‌انداز ۱۴۰۴» با بیان اینکه اقتصاد هنگامی می‌تولند که شور را به قدرت اول منطقه و جهان تبدیل کند که از ثبات و امنیت لازم برخوردار باشد؛ نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که شناسایی و احصای تهدیدات علیه امنیت اقتصادی کشور ضروری است. مطالعه حاضر با بررسی اسناد بالادستی نظام، همچون سیاست‌های کلی

اقتصاد مقاومتی و سند چشم انداز ۱۴۰۴، راهبردهای حقوقی و اقتصادی برآمده از این اسناد را برای به حداقل رساندن آسیب پذیری اقتصاد کشور ارزیابی کرده است.

کمالی زاده و عطار (۱۳۹۷) در کتاب «دولت و امنیت اقتصادی در ایران» الزامات سیاسی امنیت اقتصادی با تاکید بر نقش دولت در عرصه توسعه اقتصادی نشان می‌دهند که دولت کارآمد می‌تواند به بهبود شاخص‌های عملکرد اقتصادی، مخصوصاً امنیت اقتصادی، کمک کند. داز شفر و همکاران (۱۳۹۶) با بررسی تجارب جهانی در زمینه مقاوم سازی اقتصادی در صنعت نفت و گاز بیان کردند که با توجه به پیچیدگی هسته فعالیت‌های صنعت نفت و گاز و اثرگذاری عوامل مختلف اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فناورانه بر آن، جهت بررسی جنبه‌های متنوع در ساختار و عملکرد صنعت نفت و گاز، از رویکردی جامع‌نگر یعنی مبانی نظام نوآوری و مطالعه تطبیقی باید استفاده شود.

حیدری و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی با هدف تعیین اولویت سیاست مالی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی به بررسی سیاست‌های مالی ایران پرداخته و الگوهای فکری فعال در اقتصاد ایران، به لحاظ میزان نزدیکی آنها به راهبرد اقتصاد مقاومتی در زمینه سیاست مالی، شناسایی و رتبه‌بندی شدند.

صرف نظر از دستاوردهای ارزنده و سودمند پژوهش‌های مذکور به نظر می‌رسد هیچ یک از این تحقیقات به طور مستقل و شفاف، به تبیین الگوی راهبردی امنیت اقتصادی نپرداخته است. لذا وجه تمایز پژوهش پیش رو نسبت به پژوهش‌های پیشین، در این موارد نهفته است که نوشتار حاضر می‌کوشد تا شاخص‌ها، مولفه‌ها، ابعاد و به طور کلی الگوی راهبردی امنیت اقتصادی از منظر مقام معظم رهبری را شناسایی و احصاء نماید. (خلاها و نارسائیهای بیشتری هم بوده اضافه شود).

۴- ملاحظات مفهومی و نظری پژوهش

امنیت: معادل واژه لاتین *Securita* به معنای رهایی از ترس یا نگرانی، امان، اطمینان، حفاظت و صیانت به کار رفته است (افتخاری، ۱۳۹۱: ۲۰۲). امنیت از پیش نیازهای یک جامعه سالم است و نخستین شرط لازم برای پیشرفت و رسیدن به توسعه پایدار برای جامعه محسوب

می‌شود. امنیت از نیازها و انگیزه‌های اساسی انسان به شمار می‌رود بطوری که با زوال آن آرامش خاطر از بین می‌رود و تشویش و ناآرامی جای آن را می‌گیرد. مرتفع شدن بسیاری از نیازهای آدمی در گرو تأمین امنیت است (سیف، ۱۳۹۱: ۱۴۵). در دانشنامه سیاسی امنیت از لحاظ لغوی «به حالت فراغت از هرگونه تهدید یا حمله یا آمادگی برای رویارویی با هر تهدید و حمله تعریف شده است». ولفرز در کتاب امنیت ملی به عنوان یک سمبل مبهم آورده است: «امنیت در معنای عینی فقدان تهدید در برابر ارزش‌های کسب شده را مشخص کرده و در معنای ذهنی فقدان ترس و وحشت از حمله علیه ارزش‌های معین را نشان می‌دهد» در تعریف فوق مفهوم امنیت از دو بعد عینی و ذهنی مورد توجه قرار گرفته است که در مفهوم عینی فقدان تهدید و در مفهوم ذهنی فقدان ترس و وحشت در برابر حمله علیه ارزش‌ها ترسیم شده است (کیانی و همکاران، ۱۴۰۱، ۴۳ به نقل از مزدارانی، ۱۳۹۰: ۱۷).

امنیت اقتصادی: به لحاظ لغوی، مرکب از واژه امنیت و اقتصاد است. واژه امنیت معادل security زبان انگلیسی از ریشه کلمه لاتین securus گرفته شده است (نبوی، ۱۳۹۷: ۱۶). ایده امنیت اقتصادی از سال ۱۹۴۵ میلادی مورد توجه نظام‌های سیاسی قرار گرفت و با پایان جنگ سرد مورد توجه روزافزونی واقع گردید به طوری که از دهه ۱۹۹۰ به بعد، توجه به "اقتصاد به بعد امنیت" به "اقتصاد به عنوان یک رویکرد امنیتی" تغییر ماهیت داد و تعبیر امنیت اقتصادی محور جایگزین امنیت اقتصادی گردید (آفانا سیوا، ایوانف، یانو شکویچ، ۲۰۱۷). در شرایطی که واحدهای تولیدی بتوانند بدون نگرانی از خطرهای محیطی و نگرش‌های تبعیض‌آمیز دستگاه قدرت، برنامه‌ریزی کرده و از سرمایه‌گذاری با اهداف بلندمدت ترس و واهمه‌ای نداشته باشند، می‌توان گفت که امنیت اقتصادی در جامعه وجود دارد. در این صورت، سرمایه‌گذاری می‌تواند قوت اقتصادی لازم را کسب نموده و به نفع جامعه باشد (صارمی، ۱۳۹۲: ۱). در یک نگاه کلی، امنیت اقتصادی فضایی است برآمده از یک نظام متشکل از نهادهای کارآمد مالی، قضایی و اداری، سیاست‌گذاری‌های مناسب، با ثبات و قابل اعتماد دولت، قانون‌گذاری شفاف و بجا که فضای مناسب را برای فعالان اقتصادی فراهم می‌سازد. امنیت اقتصادی را می‌توان مجموعه‌ای به هم پیوسته از متغیرها و عوامل اقتصادی به شمار آورد که ماهیتی اقتصادی دارند، اما تاثیرگذاری و تاثیرپذیری آنها به حیطه اقتصادی محدود

نمی‌شود و حوزه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و نظامی را نیز در بر می‌گیرد (کانتنتز و رابالند، ۲۰۱۷: ۸۵).

شاخص‌های امنیت اقتصادی عبارتند از: تامین کالاها و خدمات برای جامعه، حفظ منافع اقتصادی کشور، ثبات بازارهای ملی، تجارت آزاد، توسعه پایدار تولید ناخالص داخلی، رشد بهره‌وری، نرخ پایین تورم، ثبات نرخ ارز، تعادل تراز پرداخت‌ها، حل مسائلی مرتبط با مواد مخدر و قاچاق کالا و ... (تفرا، ۲۰۱۶: ۵۲) در جدول شماره (۱) عوامل موثر بر امنیت اقتصادی را بر حسب سه سطح خرد، میانی و کلان ارائه نموده‌ایم.

جدول (۱) - پارامترهای موثر بر امنیت اقتصادی بر حسب گستره فعالیت اقتصادی

سطح خرد	سطح میانی	سطح کلان
افراد، خانواده‌ها و جامعه	تشکیلات، بنگاه‌ها و فضاهای کسب و کار	دولت‌ها، روابط بین دولت‌ها و جهان
ثبات اقتصاد کلان	ثبات اقتصاد کلان، شفافیت و ثبات قوانین	ثبات بازارهای دولتی
ثبات مواد غذایی، آب و سرپناه	نوآوری و اختراع جدید	تجارت آزاد
مسکن	بازاریابی	رقابت
ثبات و امنیت کاری	پرداخت بدهی و انضباط مالی	توسعه پایدار
دستمزدهای عادلانه و با ثبات	ثبات دسترسی به نهاده‌های تولید	رشد تولید ناخالص داخلی
نظام تامین اجتماعی و پوشش بیمه‌ای	انتشار فناوری	بهره‌وری
اعتماد به نهادها	انعطاف‌پذیری فضای کسب و کار	نرخ پایین تورم
به حداقل رساندن فقر (مطلق و نسبی)	ثبات نرخ ارز	نرخ پایین بیکاری
به حداقل رساندن محرومیت اجتماعی	تولید ناب	ثبات نرخ ارز
آموزش و پرورش	معضلات اخلاقی	تعادل تراز پرداخت‌ها
به حداقل رساندن انزجارها	دانش و کارآمدی نهادها	نداشتن بدهی
حرکت آزاد افراد	به حداقل رساندن تولیدات بازار سیاه	ثبات دسترسی به نهاده‌های تولید

ماخذ؛ (سیف ۱۳۸۹، ۱۵ به نقل از سنکوس، ۲۰۱۳: ۸۵)

این عوامل (جدول - ۱) در واقع، شاخص‌های رشد امنیت اقتصادی هستند که شناسایی آنها امکان نظارت و برنامه‌ریزی را در امنیت اقتصادی در بعد داخلی و حتی بعد خارجی

فراهم می آورد. امنیت اقتصادی از طریق تعامل محیط اقتصاد کلان و سطح میانی (بنگاهها و شرکتها) تعیین می شود و هر دوی اینها سطح خرد امنیت اقتصادی (نیازهای افراد) را شکل می دهند. به طور متقابل وجود امنیت در سطح خرد از طریق ایجاد اطمینان مستقیم و غیرمستقیم بر محیط اقتصادی (مانند متغیرهای بیکاری و تورم) اثرگذار است و این آثار متقابل ادامه خواهد داشت، به طوری که مسایلی مانند امنیت غذایی، مسکن، امنیت شغلی، اعتماد به نهادها، نظام تامین اجتماعی و پوشش های بیمه ای و کاهش محدودیت های اجتماعی به عنوان عوامل سطح خرد امنیت اقتصادی مورد توجه خانواده ها هستند. همچنین مسایلی مانند شفافیت و ثبات قوانین، کارآمدی نهادهای مالی، قضایی، ثبات دسترس به نهادهای تولید، نظام مالیاتی و انعطاف پذیری فضای کسب و کار بستر مورد توجه بنگاهها و تشکیلات اقتصادی به عنوان عوامل تشکیل دهنده میانی امنیت اقتصادی است. به طوری که واحدهای اقتصادی بتوانند بدون نگرانی از خطرهای محیطی، برای بلندمدت برنامه ریزی انجام دهند و در نتیجه، استاندارد بالای زندگی و محیط تجاری مساعد و امن برای نوآوری، سرمایه گذاری و رشد اقتصادی تحقق یابد (ترابی کلاته قاضی، ۱۳۹۹: ۲۱). (سبک زندگی اسلامی هم مهم است). در علم اقتصاد یکی از رویکردهایی که منجر به امنیت اقتصادی و مصون ماندن کشورها از آسیب های اقتصادی می شود، استحکام اقتصادی می باشد. استحکام اقتصادی به معنای تقویت پایه های خرد و کلان اقتصاد است و روندهای تولید، توزیع و مصرف باید در برابر تهدیدات و چالش های درونی و بیرونی مستحکم باشند و تحولات اقتصادی بیرونی نتواند بر فعالیت های اقتصادی داخلی تأثیرات منفی زیادی داشته باشد. استقلال اقتصادی، قدرت تولید داخلی، بهره گیری از ظرفیت نیروی انسانی داخلی برای تأمین نیازهای اقتصادی، دوری از وابستگی به کالاهای وارداتی، مصرف صحیح و مقصدانه محصولات اقتصادی، طرح و برنامه ریزی مبتنی بر مقتضیات بومی برای طرح های راهبردی اقتصاد ملی، توزیع عادلانه منابع و امکانات و ارتقاء ضریب امنیت اقتصادی از جمله ملزومات استحکام اقتصادی است و به یک تعبیر، استحکام اقتصادی به معنای ارتقاء امنیت اقتصاد ملی و ارتقاء فعالیت های تولید و توزیع منابع اقتصادی است و نظام سیاسی باید در برابر تهدیدات و آسیب های خارجی مقاوم باشد و استحکام از طریق پیوستگی و همدلی دولت و ملت تحقق می یابد (جمشیدیها و قریبی، ۱۳۹۹: ۸۵)

۵- روش‌شناسی پژوهش

تحقیق پیش‌رو از منظر هدف، پژوهشی کاربردی - توسعه‌ای می‌باشد. کاربردی از آن جهت که نتایج تحقیق در صورت کاربرد ست و پیاده‌سازی صحیح، می‌تواند مورد استفاده سیاستگذاران و کارگزاران حوزه امنیت اقتصادی کشورمان قرار گرفته و توسعه‌ای از این منظر که پژوهش‌کوشیده است، با گسترش مفهومی و بسط علمی منویات و فرمایشات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، حوزه دانشی امنیت اقتصادی کشور را توسعه دهد. نحوه گردآوری داده‌ها در این پژوهش با مراجعه به بیانات معظم‌له در خصوص موضوع تحقیق با استفاده از سایت معطوف به دفتر رهبری و همچنین نرم‌افزار حدیث ولایت بوده است. جمع‌آوری داده به این نحو بوده است که بیانات مرتبط با امنیت اقتصادی و شاخص‌های آن انتخاب، دسته‌بندی و مورد تحلیل قرار می‌گیرد. واحد تحلیل در این بخش هر جمله یا پاراگرافی است که مرتبط با موضوع باشد. در این تحقیق سعی شده است کلیه بیانات مربوط به موضوع پژوهش جمع‌آوری و مورد تحلیل قرار گیرد با توجه به این موضوع جامعه آماری پژوهش کلیه فرمایشات رهبری در خصوص موضوع پژوهش بوده است. برای سنجش روایی و پایایی فرآیند اجرای پژوهش، از روش اجماع کدگذاران استفاده شده است. به این صورت که کدهای استخراج شده به تعدادی از نخبگان حوزه امنیت اقتصادی که در دسترس بودند ارائه و کدهای موصوف مورد تایید قرار گرفت.

شکل ۱- فرآیند جمع‌آوری، سازمان‌دهی و تحلیل بیانات حضرت امام‌خامنه‌ای

این روش، فرآیندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند. در نوشتار حاضر مراحل انجام این روش برای استخراج الگوی راهبردی امنیت اقتصادی مبتنی بر منظومه فکری امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) گام به گام به پیش می‌رود. همچنین جامعه آماری این تحقیق، مجموعه بیانات، سخنرانی‌ها، احکام، پیام‌ها، خطبه‌ها و ... (۱۳۶۸ الی ۱۳۹۹) رهبر معظم انقلاب برگرفته از پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار ایشان، بوده است. (آثاری از مستندات روش تحقیق نیست).

۶- یافته‌های تحقیق

پاسخ به سوال: «الگوی راهبردی امنیت اقتصادی در منظومه فکری مقام معظم رهبری کدام است؟»

همانطور که پیش‌تر ذکر شد؛ روش استفاده شده در این پژوهش، تحلیل محتوا است. در گام اول تحلیل محتوا لازم است از متن اصلی، شاخص‌های اصلی استخراج شود. متن اصلی که بیانات رهبری معظم انقلاب است، انتخاب و در قالب کدهایی سازمان‌دهی شدند. بر این اساس، ابتدا متن بیانات معظم‌له، چندین بار با دقت مطالعه و مورد تجزیه و تحلیل (کدگذاری) قرار گرفت. هر کدام از این کدها، حاوی شاخصی است که با خواندن متن (کد)، مستقیماً به ذهن متبادر می‌گردد. لذا در گام اول شاخص‌های مرتبط با امنیت اقتصادی به تعداد ۳۴ شاخص احصا شد، که به شرح جدول (۱) می‌باشند.

جدول (۱) - استخراج کدهای اصلی از متن فرمایشات

ردیف	مکان و زمان بیانات	کدهای مستخرج
۱	بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی	اقتصاد یک نقطه‌ی کلیدی تعیین‌کننده است اقتصاد قوی، نقطه‌ی قوت و عامل مهم سلطه‌ناپذیری و نفوذناپذیری کشور است مبتنی بر تولید انبوه و باکیفیت، و توزیع عدالت‌محور، و م صرف به‌اندازه و بی‌ا سراف، و مناسبات مدیریتی خردمندانه راه‌حل این مشکلات، سیاستهای اقتصاد مقاومتی است

<p>درون‌زایی اقتصاد کشور، مولد شدن و دانش‌بنیان شدن آن، مردمی کردن اقتصاد و تصدیگری نکردن دولت، برون‌گرایی با استفاده از ظرفیتهایی که قبلاً به آن اشاره شد، بخشهای مهم این راه‌حل‌ها است</p>		
<p>هضم نشدن در هاضمه اقتصاد جامعه جهانی اینکه یک کشوری اقتصادش را ادغام کند در اقتصاد جهانی، افتخار نیست</p>	<p>مراسم بیست و هفتمین سالگرد رحلت امام خمینی ۱۳۹۵/۰۳/۱۴</p>	<p>۲</p>
<p>مردم در زمینه‌های اقتصادی، مشکلات فراوانی دارند بیش از فقر، تبعیض برای مردم گزنده است با قانون می‌توانید جلو این‌ها را تا حد زیادی بگیرید باید هدیریت اجرایی خوب موجود باشد تا قانون کارایی خود را نشان دهد</p>	<p>دیدار نمایندگان مجلس ۱۳۸۱/۰۳/۰۷</p>	<p>۳</p>
<p>ملت و کشور، در تلاش اقتصادی خود روی پای خود بایستد در معادلات اقتصادی دنیا و مبادلات جهانی، وزنه‌ای باشد نیروی انسانی کارآمد، منابع درآمدزا، امکانات فراوان، دانش، تخصص، همکاری‌های علمی و فنی بین‌المللی قبل از انقلاب، تسلط حکومت‌های وابسته، یک اقتصاد کاملاً وابسته به غرب و بخش‌خصوص امریکا را در این کشور رشد داده بود تا رسیدن به یک استقلال اقتصادی کامل، هنوز فاصله داریم</p>	<p>دیدار جمعی از کارگران و معلمان ۱۳۷۲/۰۲/۱۵</p>	<p>۴</p>
<p>پول ملی بایستی قدرت خرید داشته باشد</p>	<p>دیدار خبرگان رهبری ۱۳۹۶/۰۶/۳۰</p>	<p>۵</p>
<p>تحریم میکنند، برای اینکه اقتصاد را ضربه بزنند؛ تدابیر گوناگونی به کار می‌بندند که ای‌کاش اقتصاد صادران‌های مؤمن‌ها بیایند برای مردم تا شریح کنند تدابیری را که دشمنان ما در آن سوی</p>	<p>دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (علیه‌السلام) ۱۳۹۶/۰۲/۲۰</p>	<p>۶</p>

<p>مرزها به کار میبرند تا ما نتوانیم در داخل، اقتصاده صاد محکم و مستقل و قوی داشته باشیم</p>		
<p>یکی از مشکلات عمده کنونی ما مسئله اقتصاد صاد است نیاز ما اقتصاد صاد قوی، تولید قوی، همراه با مدیریت قوی است پول ملی را ارزشمند کنیم، قدرت خرید مردم را بالا ببریم بدون پیوند عمومی ملت با نظام هم این خواسته‌ها به دست نمی‌آید</p>	<p>اجتماع زائران حرم مطهر رضوی ۱۳۹۶/۰۱/۰۱</p>	<p>۷</p>
<p>در اقتصاد صاد، اگر ما قوی شدیم و قدرتمند شدیم، دیگر تحریم معنی ندارد و تحریم یک کار زائندی میشود</p>	<p>دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری ۱۳۹۵/۰۳/۰۶</p>	<p>۸</p>
<p>علم و فناوری یکی از پایه‌های اقتدار اقتصادی صادی یک ملت است سطح پیشرفتهای کشور بسیار بیشتر از آن چیزی است که تاکنون به اطلاع مردم رسیده است مسئله اصلی، حراست مقتدرانه نظام اسلامی از ثروت عظیم نفت و گاز در این کشور است تا ده سال دیگر، دنیا محتاج نفت و گاز است؛ این یک مطلب مسلم است استکبار و قدرتهای استکباری میدانند که رگ حیاتشان به نفت و گاز وابسته است</p>	<p>حرم رضوی در آغاز سال ۱۳۹۱</p>	<p>۹</p>
<p>در مقابل زیاده‌خواهی دشمنان، راه نجات تسلیم شدن و عقب‌نشینی کردن نیست علاج ملت ایران در کسب اقتدار است ملت و دولت باید به یکدیگر دست دوستی و همکاری کامل بدهند تکلیفی است الهی و مردمی و نتایج انجام این تکلیف عاید همه خواهد شد</p>	<p>پیام نوروزی حلول سال ۱۳۸۷</p>	<p>۱۰</p>

۱۱	اجلاس بانک اسلامی ۱۳۸۳/۰۶/۲۵	دنیای اسلام هم می‌تواند با همکاری، یک بلوک مقتدر اقتصادی به وجود بیاورد
۱۲	مستولان جهاد دانشگاهی ۱۳۸۳/۰۴/۱	کشورهای تحت سلطه هرگز یک اقتصاد در ست و حسابی نداشته‌اند.
۱۳	خطبه‌های نماز جمعه‌ی تهران ۱۳۸۰/۰۲/۲۸	یک رکن اقتدار ملی، اقتدار اقتصادی است که کشور از لحاظ اقتصادی بتواند پول ملی خودش را تقویت کند در بازارهای اقتصادی دنیا حضور تأثیرگذار داشته باشد در بهبود وضع اقتصادی کشور از امکانات خودش استفاده کند در مقابل چشم دنیا، کارایی نظام خودش را نشان دهد مستولان اقتصادی کشور موظفند این کارها را انجام دهند.
۱۴	دیدار مستولان نظام ۱۳۹۸/۰۲/۲۴	یک کار اساسی دیگری که در زمینه اقتصادی لازم است، مسئله‌ی خودکفایی است صندوق توسعه‌ای که ما تشکیل دادیم، به خاطر همین بود که ما بتوانیم بتدریج خودمان را از نفت جدا کنیم
۱۵	دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت ۱۳۹۸/۰۵/۳۰	این یک بلای بزرگی است برای کشور که نفت را از چاه بکشیم بیرون و برویم به یک قیمتی بفروشیم اختیار نفت دست آمریکا و اروپا و اتباع اینها است
۱۶	دیدار جمعی از استادان، نخبگان و پژوهشگران دانشگاه‌ها ۱۳۹۸/۰۳/۰۸	ارتباط بین دستگاه‌های دولتی و دانشگاه یک امر لازمی است ما اولین کشوری در دنیا نیستیم که تحریم می‌شویم تحریم یک رنجی، مشکلاتی دارد اما یک منافع و فوایدی هم دارد که ما را وادار میکند به اینکه به توانایی‌های درونی خودمان مراجعه کنیم
۱۷		یکی از اشکالات مهم اقتصاد ما وابستگی است

دیدار دانش‌آموزان و دانشجویان ۱۳۹۷/۰۸/۱۲	جوانهای مؤمن ما، آن کسانی که اهل فکرند، اهل کارند، بنشینند راه‌هایی را پیدا کنند برای اینکه بتوانند کشور را [از وابستگی خارج کنند]
بیانات در دیدار مردم آذربایجان شرقی ۱۳۹۳/۱۱/۲۹	نفت را میشود تبدیل کرد به فرآورده این ذخیره که دوباره در زیر زمین تولید نمیشود؛ جزو چیزهای پایان‌پذیر است
حرم مطهر رضوی، حلول سال ۱۳۹۰	از جمله‌ی کارهایی که باز همت مضاعف را در زمینه‌ی اقتصاد نشان میداد، افزایش صادرات غیرنفتی است
دیدار نخبگان و استعدادهای برتر علمی ۱۳۹۷/۰۷/۲۵	هزاران نیروی جوان، با نشاط، نخبه، دارای افکار بلند و البته یقیناً در بین اینها تعدادی هم دارای قدرت مدیریت هستند
در دیدار مسئولان نظام ۱۳۹۷/۰۳/۰۲	رشد شتابان اقتصا به وسیله‌ی اقتصا دانش‌بنیان [ممکن] خواهد شد [تولید] ثروت از راه فکر، از راه کارهای دانشی هم یک مسئله است
اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی ۱۳۹۵/۰۱/۰۱	دانش‌بنیان شدن بخشهای مهم اقتصا داخلی، یکی از کارهایی است که در اقتصا مقاومتی شرط است و بایستی انجام بگیرد
پارک علم و فناوری ۱۳۹۴/۰۸/۲۰	لزوم نقش‌آفرینی در اقتصا مقاومتی که اقتصا دانش‌بنیان پایه‌ی آن است
حکم انتصاب اعضای شورای عالی فضای مجازی ۱۳۹۴/۰۶/۱۴	احراز جایگاه و سهم مناسب برای اقتصا دانش‌بنیان در فضای مجازی برنامه‌ریزی همه‌جانبه برای بهبود شرایط کسب و کار مرتبط با فناوری‌های مجازی
حرم رضوی، حلول سال ۱۳۹۱	افزایش شش برابری داروهای نوترکیب، افزایش صادرات کالا و خدمات دانش‌بنیان، صدق مهمی از جهاد اقتصادی است بین صنعت و دانشگاه ارتباط برقرار کنید

یافته‌های علمی و صنعتی بایستی بتوانند در کشور تولید ثروت کنند امکان تأسیس نوع تازه‌ای از شرکتها که عبارت است از شرکتهای علمی و فناوری، در کشور فراهم شود	دیدار نخبگان جوان ۱۳۸۹/۰۷/۱۴	۲۶
یکی از بخرشهای مهم و بندهای مهم اقتصا مقاومتی همین مسئلهی تولید داخلی است شرط رونق تولید داخلی، کنترل واردات بی‌رویه است	حرم رضوی، حلول سال ۱۳۹۸	۲۷
دشمن ما اتاق جنگ را برده است در وزارت خزانهداری	بیانات در دیدار مسئولان نظام ۱۳۹۷/۰۳/۰۲	۲۸
درون‌زایی یعنی تولید ثروت به وسیلهی فعالیت درونی کشور البته معنای درون‌زا بودن اقتصا این نیست که درهای کشور را ببندیم؛ نه، ما گفته‌ایم «درون‌زا و برون‌گرا»	حرم رضوی، حلول سال ۱۳۹۷	۲۹
م. مسئولان اقتصا، اقتصا مقاومتی را جدی بگیرند. تولید داخلی، منع واردات، جلوگیری از قاچاق؛ اینها آن اولی‌هایش است ما حتی سنگهای قیمتی‌ای را هم که داریم یک مدتی گرفتار اختلالات و حرفهای اختلالتی و این حرفها بودیم، وقت گذشت به سرمایه‌گذار خارجی ما خو شامد میگوییم اما دل نمیبندیم به کار سرمایه‌گذار خارجی؛ ظرفیتهای داخلی کم نیست	دیدار نخبگان جوان علمی ۹۶/۰۷/۲۶	۳۰
چند نقطه‌ی کلیدی برای امروز و فردای نزدیک ما دارد که همان مسئلهی اشتغال است و مسئلهی تولید است ببینیم انگیزه‌ی دشمن چیست، آن نقطه‌ی ضعفی که ممکن است دشمن از آن به ما ضربه بزند کجا است، آن را مسدود کنیم	دیدار فرماندهان و کارکنان ارتش ۱۳۹۶/۰۱/۳۰	۳۱
تحقق بخشیدن به اقتصاد مقاوم تضمین‌کننده‌ی استقرار عدالت اجتماعی و استقلال و پیشرفت کشور است	آغاز به کار دهمین دوره مجلس ۱۳۹۵/۰۳/۰۸	۳۲

<p>هویت مستقل، اولین چیزی است که ما بایستی در جوان خودمان، در نوجوان خودمان رشد بدهیم و پرورش بدهیم؛ آن وقت اقتصاد مقاومتی معنا پیدا میکند، اقتصاد بدون نفت معنا پیدا میکند، فرهنگ مستقل معنا پیدا میکند</p>	<p>دیدار معلمان و فرهنگیان ۱۳۹۵/۰۲/۱۳</p>	<p>۳۳</p>
--	---	-----------

در این مرحله پس از مطالعه دقیق فرماید شات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) و مطابق داده‌های جدول بالا، تعداد ۳۳ کد تعیین شد که با بررسی کدها توسط خبرگان، تعداد ۳۱ شاخص اصلی مرتبط با راهبردهای امنیت اقتصادی شناسایی شد. با تحلیل این شاخص‌ها، به تعداد ۸ مولفه اصلی امنیت اقتصادی و بالاخره به تعداد ۵ بعد اصلی امنیت اقتصادی دست یافتیم.

جدول (۲) - شناسایی و دسته‌بندی شاخص‌ها، مولفه‌ها و ابعاد امنیت اقتصادی

ردیف	شاخص‌ها	مولفه‌ها	ابعاد
۱	تلاش مجدانه برای گسترش و ژرف‌سازی فرهنگ اقتصاد اسلامی	توسعه فرهنگی	اقتصاد مستقل
۲	برطرف کردن نقاط ضعف و جلوگیری از ضربه دشمن	تبدیل تهدید به فرصت	
۳	دشمن ما اتاق جنگ را برده است در وزارت خزانهداری	تبدیل تهدید به فرصت	
۴	هضم نشدن در اقتصاد جامعه‌ی جهانی	تبدیل تهدید به فرصت	
۵	وابسته بودن استکبار و قدرتهای استکباری به نفت و گاز	دیپلماسی اقتصادی	
۶	کشورهای تحت سلطه هرگز یک اقتصاد درست و حسابی نداشته‌اند	استقلال اقتصادی	
۷	لزوم ارتباط بین صنعت، دستگاه‌های دولتی و دانشگاه	مدیریتی	

اقتصاد دانش بنیان	خودکفایی	افزایش شش برابری داروهای نو ترکیب، افزایش صادرات	۸
	دانش بنیان	اقتصاد مبتنی بر دانش، مصداق مهم جهاد اقتصادی	۹
	خودکفایی	هزاران نیروی جوان، با نشاط، نخبه، دارای افکار بلند داریم	۱۰
	دانش بنیان	رشد شتابان اقتصاد به وسیله علم و فناوری ممکن خواهد شد	۱۱
	دانش بنیان	[تولید] ثروت از راه فکر، از راه کارهای دانشی هم یک مسئله است	۱۲
	مدیریتی	احراز جایگاه و سهم مناسب برای کسب و کار در بستر فضای مجازی	۱۳
اقتصاد مقاومتی	مدیریتی	استفاده از ظرفیتهای داخلی برای استقرار عدالت اجتماعی	۱۴
	مدیریتی	جلوگیری از قاچاق برای بهبود وضع اقتصادی کشور	۱۵
	خودکفایی	تولید ثروت به وسیله فعالیت درونی کشور	۱۶
	خودکفایی	کنترل واردات بی رویه برای رونق تولید داخلی	۱۷
	فرهنگی	دوستی و همکاری ملت و دولت تکلیفی است الهی و مردمی	۱۸
	دیپلماسی اقتصادی	ارتقای ارزش پول ملی و قدرت خرید مردم	۱۹
	دیپلماسی اقتصادی	دنیای اسلام هم می تواند یک بلوک مقتدر اقتصادی باشد	۲۰
	تبدیل تهدید به فرصت	اختیار نفت دست آمریکا و اروپا و اتباع اینها است	۲۱

اقتصاد بدون نفت	تبدیل تهدید به فرصت	ما اولین کشوری در دنیا نیستیم که تحریم میشویم	۲۲
	تبدیل تهدید به فرصت	فایده تحریم این است که به توانایی‌های درونی خودمان مراجعه کنیم	۲۳
	تبدیل تهدید به فرصت	یکی از اشکالات مهم اقتصاد ما وابستگی به نفت است	۲۴
	خودکفایی	نفت را میشود تبدیل کرد به فرآورده	۲۵
	اقتصاد چند بعدی	لزوم افزایش صادرات غیرنفتی	۲۶
اقتصاد مقتدر	مدیریتی	مناسبات مدیریتی خردمندان، مدیریت اجرایی و سیاست‌گذاری قوی	۲۷
	مدیریتی	پرورش نیروی انسانی کارآمد با دانش، تخصص	۲۸
	دیپلماسی اقتصادی	علاج ملت ایران در کسب اقتدار است	۲۹
	مدیریتی	حراست مقتدرانه‌ی نظام اسلامی از ثروت عظیم نفت و گاز	۳۰
	دیپلماسی اقتصادی	موثر بودن در مبادلات اقتصادی دنیا	۳۱

۷- تجزیه و تحلیل یافته‌ها (تحلیل یافته‌ها دارای منطق منظومه‌ای است؟ استدلالات تان چیست؟)

با امعان نظر به نتایج پژوهش حاضر، باید گفت یکی از مهم‌ترین ابعاد امنیت اقتصادی از منظر مقام معظم رهبری "استقلال اقتصادی" است. آنجا که ایشان در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی می‌فرمایند: "اقتصاد یک نقطه‌ی کلیدی تعیین‌کننده است. اقتصاد قوی، نقطه‌ی قوت و عامل مهم سلطه‌ناپذیری و نفوذناپذیری کشور است و اقتصاد ضعیف، نقطه‌ی ضعف و زمینه‌ساز نفوذ و سلطه و دخالت دشمنان است. فقر و غنا در مادیات و معنویات بشر، اثر می‌گذارد. اقتصاد البته هدف جامعه‌ی اسلامی نیست، اما وسیله‌ای است که بدون آن نمیتوان به

هدفها رسید. تأکید بر تقویت اقتصاد مستقل کشور که مبتنی بر تولید انبوه و باکیفیت، و توزیع عدالت محور، و مصرف به اندازه و بی اسراف، و مناسبات مدیریتی خردمندانه است و در سالهای اخیر از سوی اینجانب بارها تکرار و بر آن تأکید شده، به خاطر همین تأثیر شگرفی است که اقتصاد میتواند بر زندگی امروز و فردای جامعه بگذارد". در اسلام، هدف اصلی کسب رضای خداست و تولید کننده تشویق می شود که در مواردی و تا جایی که امکان داشته باشد از سود خود صرف نظر کند. به عبارت دیگر، با کسب درآمد به حد کفاف و تامین معاش تولید کننده مسلمان انگیزه ای برای افزایش سودآوری ندارد و از منافع مادی خود برای کسب منافع معنوی و پاداش اخروی می‌کاهد (کوچک زاده، ۱۳۹۵: ۵۰). امنیت اقتصادی برای جامعه از سانها زمانی ارزشمند است که علاوه بر رعایت ارزشهای اخلاقی و معنوی با سالم سازی فعالیتها و مقابله با مفاسد از یک سو و گسترش عدالت اجتماعی و برخورداری عموم مردم از رفاه نسبی یا توزیع عادلانه ثروت در جامعه از سوی دیگر که از مهم ترین دغدغه های عصر حاضر در غالب جوامع از جمله جامعه ایران است همراه باشد. اسلام با اصالت دادن به اقتصاد، شیوه ها و عناصر دست یابی به آن را در آموزه هایش مطرح نموده است به این نحو که توجه نمودن به آموزه های یاد شده در برنامه ریزی اقتصادی و نهادینه کردن آن در فرهنگ عموم به عمل بنشیند به یقین می تواند تمدن سترگ اسلامی را احیا نموده و رفاه و آسایش عموم را به ارمغان بیاورد (فلاح، ۱۳۹۲، ۳۵).

یکی دیگر از یافته ها و راهبردهای امنیت اقتصادی در منظومه فکر مقام معظم رهبری (مدظله العالی) "اقتصاد دانش بنیان" است. در این خصوص نیز یکی از مهم ترین بیانات ایشان که در دیدار نخبگان و استعداد های برتر علمی کشور و در تاریخ ۱۳۹۷/۰۷/۲۵ ایراد نموده اند، به این شرح است: "یک وقت مغزهای فعال و متفکری وجود ندارند در کشور، انسان یک جور برای مسائل کشور برنامه ریزی میکنند؛ [اما] یک وقت نه، هزاران نیروی جوان، با نشاط، نخبه، دارای افکار بلند و البته یقیناً در بین اینها تعدادی هم دارای قدرت مدیریت هستند - چون فکر بلند همیشه ملازم نیست با قدرت مدیریت - و با توجه به اینها از سان میخواهد برای کشور برنامه ریزی کند. پس نگاه به نخبگان، در این جهت هم مورد اهتمام قرار میگیرد و نکته ای اساسی است؛ تأثیر [نخبگان] در برنامه ریزی برای مسائل کشور. حتی مثلاً فرض بفرمایید

تبدیل اقتصاد نفتی به اقتصاد مستقل، اقتصاد دانش پایه، اقتصاد مقاومتی. اگر ما عناصر نخبه و فعال و دلسوز و بانشاط نداشته باشیم، اقدام نمیکنیم برای اینکه اقتصادمان را تغییر بدهیم؛ [اما] وقتی آدمهای حسابی، پایه‌کار، علاقه‌مند، در اختیار نظام تصمیم‌گیری کشور هست، طبعاً اقدام میکند دیگر."

نتایج تحقیق حاکی است یکی از راهبردهای امنیت اقتصادی در منظومه فکر مقام معظم رهبری (مدظله العالی) "اقتصاد مقاومتی" است. در سال‌های اخیر با تشدید تحریم‌های غرب علیه جمهوری اسلامی ایران با هدف متوقف کردن برنامه‌های صلح‌آمیز هسته‌ای ایران، واژه اقتصاد مقاومتی به عنوان راهبرد اصلی ادبیات اقتصادی کشور مطرح و متناسب با شرایط اقتصادی کشور مورد بحث قرار گرفته است. در حقیقت اقتصاد مقاومتی به عنوان الگوی اقتصادی بومی و علمی برآمده از فرهنگ انقلابی و اسلامی، زمینه توسعه اقتصادی را آماده می‌نماید. به عبارتی اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی می‌تواند موجب کاهش ضربه‌پذیری اقتصاد کشور در آینده شود (رودری و قاسمی، ۱۳۹۶: ۴). یکی از ابعاد امنیت اقتصادی و مهم‌ترین سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، مقاوم‌سازی اقتصاد کشور در برابر تکان‌های خارجی است. هدف از مقاوم‌سازی اقتصاد، دستیابی به اقتصادی است که متکی به دانش و فناوری، عدالت‌بنیان، درون‌زا و برون‌گرا، پویا و پیش‌رو باشد. به طوری که هدف اصلی از ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ابلاغی مقام معظم رهبری، همین مفهوم مقاوم‌سازی اقتصاد است (دانش‌فر و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۳). معظم‌له در فرموده‌اند: "دشمن ما اتاق جنگ را برده است در وزارت خزانه‌داری؛ [اتاق] جنگ علیه ما به جای وزارت دفاع، وزارت خزانه‌داری آنها است، به شکل فعال هم مشغولند. قبلاً هم همین‌جور بود؛ سال ۹۰ و ۹۱ [هم] که آن تحریم‌ها را شروع کردند - به خیال خود شان تحریم‌های فلج‌کننده که به کوری چشم آنها نتوانست جمهوری اسلامی را فلج کند - فعال بودند؛ حتی وزیر آمریکایی میرفت با یکلیک رؤسای بانک‌های مختلف در کشورهای مختلف تماس میگرفت؛ یعنی این‌جور فعال بودند؛ شب‌وروز مشغول بودند. من عرض میکنم اینجا هم باید ستاد مقابله‌ای با شرارت این دشمن در مجموعه‌ی اقتصادی تشکیل بشود؛ وزارت خارجه باید پشتیبانی کند، باید به صورت همراه کمک کند لکن بایست در مرکز اقتصادی دولت این ستاد تشکیل بشود و این کار را دنبال کنند.

البته اقتصاد مقاومتی علاج همه‌ی اینها است که باید با جدیت دنبال بشود؛ ولی امروز با توجه به کارهایی که دشمن دارد میکند، ممکن است یک بخشهای خاصی از اقتصاد مقاومتی اولویت پیدا بکنند که آنها را بایستی دنبال بکنند."

یکی دیگر از یافته‌ها و راهبردهای امنیت اقتصادی در منظومه فکر مقام معظم رهبری (مدظله العالی) "اقتصاد بدون نفت" است. در این خصوص نیز یکی از مهم‌ترین بیانات ایشان که در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت و در تاریخ ۱۳۹۸/۰۵/۳۰ ایراد نموده‌اند، به این شرح است: "این یک بلای بزرگی است برای کشور؛ یک راه درآمد راحتی است که نفت را از چاه بکشیم بیرون و برویم به یک قیمتی بفروشیم؛ یک درآمد مفت و آسان! از اول -از دورانهای قبل- به این شیوه عادت کرده‌ایم؛ این به ضرر ما تمام شده، واقعاً به ضرر ما تمام شده. کشورهای هستند که یک قطره نفت هم در آنها تولید نمی‌شود، [ولی] گشتند، راه‌های دیگری را پیدا کردند، راه‌های بهتری را پیدا کردند، به نفعشان تمام شد. نفت اختیاریش دست ما نیست، دست تولیدکننده‌ی نفت نیست، می‌بینید دیگر؛ نه فقط [هنگام] مسئله‌ی تحریم -حالا تحریم یک چیز عارضی است- [حتی] آن وقتی هم که تحریم نیست، نفت در اختیار مصرف‌کننده‌های گردن‌کلفت متعارف دنیا است؛ اختیار نفت دست آمریکا و اروپا و اتباع اینها است، قیمت‌گذاری دست آنها است، کارهای گوناگون دست آنها است، توطئه‌ها و حمله‌های آنها؛ ... بنابراین ما باید این را در کشور حل کنیم."

نتایج تحقیق حاضر حاکی است یکی از راهبردهای امنیت اقتصادی در منظومه فکر مقام معظم رهبری (مدظله العالی) "اقتصاد مقتدر" است. ایشان در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری ۱۳۹۶/۰۶/۳۰ فرمودند: "یکی از ارکان اقتدار کشور، اقتدار اقتصادی است و در اقتدار اقتصادی، یکی از عناصر تشکیل‌دهنده‌ی عمده عبارت است از قدرت پول ملی؛ یعنی پول ملی بایستی قدرت خرید داشته باشد و برای شهروندان، برای دارندگان آن پول، ثروت ایجاد بکند. اگر چنانچه ما بر اساس سیاستهای اجرائی غلط، تصمیم‌گیری‌های نادرست، بی‌مبالاتی‌های گوناگون، به وضعی رسیدیم که پول ملی همین‌طور روزبه‌روز تنزل کرد و پایین رفت، این عقب‌رفت است، این پس‌رفت است."

بر اساس نظریه رقابتی مایکل پورتر، برای موفقیت یک کشور در تجارت جهانی، نمی توان تنها به مزیت های نسبی آشکار شده بسنده نمود بلکه اقتصاها می باید از طریق شناخت وضعیت و ساختار خود و ظرفیت سازی، به خلق مزیت پرداخته و با فراهم آوردن بستریهای سرمایدی جهانی و شرایط کارایی رقابتی، به فعالان اقتصا اجازه دهند همگام با هدایت دولت، حوزه های جدیدی در تجارت جهانی را به خود اختصاص دهند (پیغامی و همکاران، ۱۳۹۴: ۸۶). از دیدگاه مجمع جهانی اقتصا، رقابت پذیری یک اقتصا، شامل مجموعه ای از نهادها، سیاستها و عواملی است که سطح بهره وری یک کشور را مشخص می کند. بهره وری نیز منجر به رشد سطح درآمد و امیدواری و در نهایت بهبود رفاه می شود (مجمع جهانی اقتصادی، ۲۰۱۷).

۸- نتیجه گیری

بر اساس جهان بینی اسلام، جامعه سعادت مند جامعه ای است که در آن همه زمینه های لازم برای حرکت به سوی خدا برای تمام افراد وجود داشته باشد. بنابراین جامعه سعادت مند دارای ویژگی هایی است که این ویژگی ها، اهداف نظام اقتصا اسلام می باشند. نظام اقتصا عبارتست از مجموعه مرتبط و منظمی از عناصر، که به منظور ارزشیابی و انتخاب در زمینه تولید، توزیع و مصرف برای کسب بیشترین موفقیت فعالیت می کند. با توجه به آموزه های اسلامی، عدالت، رشد و امنیت اقتصا، اهداف مکتب اقتصا اسلامی هستند که تحقق و پیگیری آنها جهت رسیدن به رفاه عمومی ضروریست.

پیامبر اکرم (ص) در روایتی، رفاه عمومی را وظیفه مهم حکومت بر شمرده اند. همچنین امام علی (ع) نیز در نامه خود به مالک اشتر، رفاه و آسایش عمومی را وظیفه حاکم می شمارد (همان منبع). رهبر معظم انقلاب در خصوص اهمیت امنیت اقتصا می فرمایند: "اینکه می گوئیم امنیت مهم است، چون هر پیشرفت دیگری متوقف بر امنیت است. اقتصا هم نیازمند امنیت است و باید بر یک نهاد امن بنا شود" (بیانات در جمع دانش آموختگان دانشگاه های افسری ارتش، ۱۳۹۶/۸/۳).

امنیت اقتصادی به معنای آن است که افراد جامعه برای پاسخگویی به نیازهای اساسی خود در ابعاد اشتغال، معیشت، مسکن، پوشاک، آموزش، بهداشت و درمان، درآمد اقتصادی مطلوبی داشته باشند و دولت هم با برخورداری از رشد فزاینده و بادوام تولید ناخالص ملی، قادر باشد هزینه‌های برنامه‌های عمرانی خود را با توجه به ضرورت‌های آینده جامعه تامین کند. در مجموع، معیارهایی مانند عدم وابستگی اقتصادی به خارج، برخورداری از مازاد موازنه تجاری و موازنه پرداخت‌ها، حجم بالای تولید ناخالص ملی و برخورداری از رشد فزاینده، درآمد سالانه بالا، نرخ بهره‌وری بالای نیروی کار و سرمایه، نرخ سرمایه‌گذاری بالا از تولید ناخالص ملی، توزیع عادلانه ثروت، متنوع بودن منابع درآمد ملی، پایین بودن نرخ تورم و نرخ بیکاری، رشد پایین جمعیت و بالا بودن نرخ برابری پول ملی در مقایسه با پول‌های معتبر جهانی، مواردی هستند که امنیت نسبی اقتصادی را در یک جامعه تحقق می‌بخشند.

این تحقیق با هدف دستیابی به الگوی راهبردی امنیت اقتصادی در منظومه فکری مقام معظم رهبری انجام شد. محققین در راستای دستیابی به هدف تحقیق، با مطالعه و واکاوی عمیق بیانات معظم له، نسبت به شناسایی و تبیین الگوی راهبردی امنیت اقتصادی از منظر ایشان که شامل شاخص‌های اصلی، مولفه‌ها و نهایتاً ابعاد مفهوم یاد شده پرداختند. با تحلیل محتوای بیانات، تعداد ۳۴ شاخص اصلی، ۸ مولفه و ۵ بعد شامل "اقتدار اقتصادی"، "استقلال اقتصادی"، "اقتصاد دانش بنیان"، "اقتصاد بدون نفت" و "اقتصاد مقاومتی" که مجموعاً راهبرد توسعه امنیت اقتصادی از منظر مقام معظم رهبری را نشان می‌دهند؛ به دست آمد. می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که از منظر مقام معظم رهبری، کشور می‌تواند ادعای داشتن امنیت اقتصادی را نماید که اقتصاد آن، دارای ویژگی‌های شاخص اقتدار، استقلال، غیرتک بعدی، مقاوم و مبتنی بر دانش باشد. لذا می‌طلبند نهادها، سازمان‌ها و مسئولین ذیربط با سرلوحه قرار دادن الگوی به دست آمده، گامی موثر در تحقق منویات ایشان، جهت دستیابی به امنیت اقتصادی پایدار در بطن جامعه بردارند.

منابع

- ۱) افتخاری، اصغر (۱۳۹۱). امنیت، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- ۲) شهیکئی تاش، محمد، نوروزی، علی (۱۳۹۳). بررسی ساختار بازار صنایع کارخانه‌ای ایران بر اساس مدل‌های ساختاری و غیرساختاری، فصلنامه مطالعات اقتصادی کاربردی ایران، شماره ۱۱، صص ۴۹-۷۹.
- ۳) شیرزاد، کامران؛ میرعباسی، سیدباقر و کوشا، سهیلا (۱۴۰۲) الگوی اسلامی - ایرانی رویکرد اقتصادی در وضعیت اقلیمی کنونی کشور، فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، دوره ۱۱، شماره ۲، صص ۴۹-۶۸.
- ۴) صارمی، علی (۱۳۹۲). توسعه پایدار در گروهی امنیت اقتصادی و سیاسی، روزنامه مردم سالاری، نسخه شماره ۳۳۹۸ - ۰۹ / ۱۱ / ۱۳۹۲.
- ۵) فلاح، فرزانه (۱۳۹۲). مبانی امنیت اقتصادی از منظر قرآن کریم و نهج‌البلاغه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه قم.
- ۶) کلیچ، لیلیا؛ عقیلی، سیدوحید و خجسته، حسن (۱۴۰۰) تحلیل مضامین اقتصادی بیانیه گام دوم انقلاب، فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، دوره ۹، شماره ۴، صص ۲۸۰-۲۵.
- ۷) کمالی‌فرد، اسمعیل؛ یعقوبی‌پور، علی و منتظری، محمد (۱۴۰۲) کاوشی در شاخص‌های تاب‌آوری سازمانی با رویکرد سیاست‌های اقتصاد مقاومتی ابلاغی مقام معظم رهبری مدظله العالی، فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، دوره ۱۱، شماره ۱، صص ۱۷۲-۱۴۵.
- ۸) کوچک‌زاده، میثم (۱۳۹۵). بررسی تطبیقی مکتب اقتصاد اسلامی و اقتصاد سرمایه‌داری، پژوهش‌نامه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال سوم، شماره اول، صص ۴۱-۵۹.
- ۹) سیف، الله‌مراد (۱۳۸۹). مفهوم‌شناسی امنیت اقتصادی، فصلنامه آفاق، سال ۳، شماره ۹، صص ۳۵-۷.
- ۱۰) کیانی، جواد؛ ذاکریان، مهدی و احمدی، حمید (۱۴۰۱) نقش بحران قره‌بیاغ در امنیت مرزهای بین‌المللی شمال‌غرب کشور، رساله دکتری، دانشکده علوم پایه، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.
- ۱۱) مزدارانی، هادی (۱۳۹۰) بررسی تهدیدات امنیتی منطقه‌ای و بین‌المللی (علیه جمهوری اسلامی ایران با تاکید بر جرایم سازمان‌یافته فراملی و راهکارهای مقابله با آنها)، تهران، انتشارات پلیس بین‌الملل.
- ۱۲) پایگاه اطلاع‌رسانی (تارنما) دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (بیانات و سیاست‌های ابلاغی)، قابل‌بازیابی از سایت: <http://farsi.khamenei.ir>
- ۱۳) مکیان، سارا و ناصری، شهلا (۱۳۹۴). بررسی تطبیقی اهداف اقتصادی مکتب اقتصاد اسلامی و اقتصاد سرمایه‌داری. فصلنامه اقتصاد و بانکداری اسلامی، شماره ۸، صص ۷-۲۸.

- ۱۴) نبوی، سید مرتضی (۱۳۹۷). الگوی راهبردی اقتدار اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در چارچوب سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، فصلنامه امنیت ملی، دوره ۲۸، شماره ۲۸، صص ۴۱-۷۰.
- ۱۵) نجفی، زهرا (۱۳۹۱). مفهوم شناسی واژه عدالت در فقه امامیه. دوفصلنامه از سان پژوهی دینی، شماره ۲۸، صص ۱۴۱-۱۷۰.
- ۱۶) پناهی، اسماعیل؛ آرای، وحید و جم‌شیدی مینا (۱۴۰۱). اعتبار سنجی الگوی حکمرانی خوب از منظر اقتصادی، فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، دوره ۱۰، شماره ۲، صص ۲۳۹-۲۱۳.
- ۱۷) پیغامی، عادل، سمیعی نسب، مصطفی و سلیمانی، یا سر (۱۳۹۴). جستارهایی در اقتصاد مقاومتی: تحریم‌های اقتصادی ایران؛ مبانی، ابعاد و راهکارها. تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
- ۱۸) ترابی کلاته قاضی، علی (۱۳۹۹). بیانیه گام دوم انقلاب؛ سند طرح‌ریزی راهبردی حرکت در مرحله دوم انقلاب اسلامی، فصلنامه علمی مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی، سال پنجم، شماره ۱۷، بهار ۱۴۰۰، صص ۷۱-۱۰۰.
- ۱۹) جمشیدیها، غلامرضا و قربی، سیدمحمدجواد (۱۳۹۹). راهبردهای استحکام اقتصادی نظام سیاسی اسلام از منظر آیت‌الله محمدعلی شاه‌آبادی، فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، دوره ۸، شماره ۴، صص ۷۸-۱۰۸.
- ۲۰) دانشفر، محمدحسین؛ مقدم، محمدرضا؛ سیف، الله‌مراد؛ مبینی دهکردی، علی؛ اصولی، علی (۱۳۹۶). بررسی تجارب جهانی در زمینه مقاوم سازی اقتصادی در صنعت نفت و گاز، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال بیستم، شماره ۷۴، صص ۶۳-۹۰.
- ۲۱) رودری، سهیل؛ قاسمی، حمیدرضا (۱۳۹۶). نقش صادرات غیرنفتی در تحقق اقتصاد مقاومتی در چارچوب برنامه ششم توسعه، دبیرخانه کمیسیون‌های تخصصی مجامع و شوراهای اتاق ایران، کمیسیون توسعه صادرات.
- ۲۲) سیف، اله‌مراد (۱۳۹۱). الگوی پیشنهادی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران (مبتنی بر دیدگاه مقام معظم رهبری)، نشریه آفاق امنیت، سال پنجم، شماره ۶، صص ۵-۲۲.

۲۳) Afanasieva, V., Ivanov, L., & Yanushkevych, D. (۲۰۱۷). Modern Approaches to Risk Management and Their Use in Customs.

۲۴) Cantens, T., & Raballand, G. (۲۰۱۷). Cross Border Trade, Insecurity and the Role of Customs: Some Lessons from Six Field Studies in (Post-) Conflict Regions.

۲۵) Tefera, M. (۲۰۱۶). The Challenges of Customs in Export Trade Facilitation: The Case of Ethiopian Revenues and Customs Authority Dire Dawa Branch Office (Doctoral dissertation, Addis Ababa University)